

SMURTO JAUNIMO ROMANTINIUIOSE SANTYKIUOSE TYRIMŲ ANALIZĖ

Autoriai: dr. Irena Stonkuvienė; Jurgita Pečiūrienė

Projektas: Sveiki santykiai! Smurto romantiniuose santykiuose apraiškų atpažinimas“ (sutarties Nr. 1-SAAPA07698/2024)

Finansuoja:

Lietuvos Respublikos
socialinės apsaugos
ir darbo ministerija

Turinys

Ivadas	3
Smurtas jaunimo romantiniuose santykiuose.....	5
Problemos mastai.....	5
Smurto jaunimo romantiniuose santykiuose atpažinimas.....	7
Pagrindinės smurto jaunimo romantiniuose santykiuose priežastys	8
Smurto jaunimo romantiniuose santykiuose formos.....	11
Psichologinis smurtas	12
Seksualinis smurtas	12
Kibernetinis smurtas	14
Apibendrinant	17
Literatūra.....	18

Ivadas

Romantiniai santykiai yra labai svarbi paauglių ir jaunuolių¹ gyvenimo dalis, turinti reikšmingos įtakos asmenybės raidai (saviraiškai, savivertei, emocinio intelekto ugdymui(si), intymumo ir prierašumo poreikių tenkinimui, vertybių internalizacijai, lytinės tapatybės formavimuisi ir t. t.). Šie santykiai yra ir svarbus socialinės integracijos veiksnys, padedantis jauniems žmonėms kurti tvirtus socialinius ryšius, atrasti savo vietą visuomenėje ir sėkmingai į ją integruotis. Sykiu šie santykiai jaunuoliams yra galimybė išmokti kurti ir palaikyti saugius bei sveikus romantinius santykius suaugus (Taylor et al, 2024).

Nenuvertinant paauglių ir jaunuolių romantinių santykių reikšmės ir nelaikant jų vien tik gyvenimo suaugus repeticija, vis tik būtina pažymėti, kad šie santykiai gali skirtis nuo romantinių santykių suaugystėje. Šiame amžiaus tarpsnyje romantiniai partneriai dažniausiai neturi teisinių ryšių, ekonominės priklausomybės ar abipusio sugyvenimo situacijų (Ramírez-Carrasco et al, 2023). S. Taylor ir kt. (2024) teigimu, paauglystėje romantinė patirtis gali nebūtinai pasireikšti tiesiogiai su partnere (-iu), ji gali apimti ir bendravimą su potencialiais partneriais. Seksualiniai santykiai taip pat ne visada susiję su įsipareigojimais ir romantika, jie gali būti tiesiog seksualinio tyrinėjimo, išraiškos ir intrigų forma. Mokslinėje literatūroje tokie santykiai dažnai įvardijami ne kaip romantiniai, bet kaip „pasimatymų“ santykiai. Kas įeina į šių santykių sudėtį priklauso nuo įvairių veiksnių. Pasak C. T. Davies „jauniems žmonėms intymūs santykiai, „išėjimas į pasimatymą“ ar „pasimatymas“ įgauna skirtingas formas, priklausomai nuo vietos normų, amžiaus grupės ir bendraamžių“ (2023, p. 43). S. Taylor ir kt. (2023) taip pat pažymi, jaunuolių supratimą apie romantinius santykius ir elgesį juose lemia šeimos, bendruomenės ir kultūrinis kontekstas. Šiame tyrime daugiausiai remsimės C.T. Davies apibrėžimu: jaunimo romantiniai santykiai - už šeimos ribų esantys santykiai, apimantys pasimatymų ir intymumo elementus (2023, p. 27).

Nepaisant teigiamo romantinių santykių poveikio jauno asmens asmeninei ir socialinei ūgčiai, statistika ir moksliniai tyrimai atskleidžia ir tamsiąją romantinių santykių ir / ar romantinių patirčių pusę, siejamą ne tik ne tik su nemaloniais asmeniniais išgyvenimais, rizika psichinei ir lytinei sveikatai, bet ir su smurtu. Be abejo, smurtas būdingas ne tik jaunų žmonių, bet ir suaugusiųjų romantiniams santykiams, tačiau jaunuoliai dažnai tik pradeda formuoti romantinių santykių supratimą, todėl tam tikrame kontekste netinkamas elgesys gali būti traktuojamas kaip priimtinas ir „normalus“ arba apskritai neatpažįstamas.

Tinkamos prevencinės priemonės ir švietimas, pradėtas kuo jaunesniame amžiuje, gali padėti sustabdyti smurtinio elgesio plitimą ir užtikrinti, kad jauni žmonės kurtų pagarbius ir sveikus santykius. Siekiant tikslingiau vykdyti smurto artimoje aplinkoje prevenciją, svarbu įvertinti ar ir kaip paaugliai ir jaunuoliai atpažįsta smurto artimoje aplinkoje požymius romantiniuose santykiuose. Rengiant projekto „Sveiki santykiai! Smurto romantiniuose santykiuose apraiškų atpažinimas“, kiekybinio ir kokybinio tyrimo klausimynus, buvo atlikta mokslinės literatūros ir tyrimų analizė. Daugiausiai remtasi užsienio mokslininkų darbais. Lietuvoje tiesiogiai susijusių su smurtu jaunimo romantiniuose santykiuose mokslinių tyrimų pagrindu publikuotos medžiagos stokoja arba ji yra fragmentuota. Paminėtini studentų smurto romantiniuose santykiuose ir nepalankių vaikystės patirčių ryšio (Liutkevičiūtė, 2022), studentų elektroninio persekiojimo suvokimo, pasimatymų smurto ir tamsiosios triados sąsajų (Statkonytė, 2023) tyrimai. Smurtas lyties pagrindu, šiek tiek paliečiant ir jaunimo romantinių santykių aspektą, nagrinėjamas Lygių

¹ Apibrėžiant tiriamųjų amžių vartosime „jaunų žmonių“, „jaunuolio“, „jaunuolės“, „vaikino“, „merginos“ sąvokas, išskyrus tuos atvejus, kai kituose tyrimuose bus patikslinta ir nurodyta „paauglys“, „paauglė“, „vaikas“.

galimybių plėtros centro ir Lietuvos žmogaus teisių centro 2020 m. ir 2021 m. vykdytų moksleivių ir mokytojų nuostatų apklausų 9 mokyklose Alytaus mieste bei Jonavos ir Ukmergės rajonuose aptarime. Tačiau turint omenyje problemos aktualumą ir mastą, smurto jaunimo romantiniuose santykiuose tyrimų niša yra bemaž neužpildyta.

Smurtas jaunimo romantiniuose santykiuose

Problemos mastai

Remiantis moksliniais tyrimais, taip pat ir oficialia statistika, sunku pateikti itin tikslus smurto jaunimo romantiniuose santykiuose skaičius. Kaip pažymi N. Lombard (2015), statistiniai duomenys gali skirtis ar būti neišsamūs dėl prieštaringų ar nepilnų smurto apibrėžimų, nevienodų metodikų, matavimų ir kontekstų. Tikėtina, kad smurto romantiniuose santykiuose ir smurto lyties pagrindu problema yra kaip ledkalnis, kuomet paviršiuje matoma labai nedidelė dalis. Pasak C.T. Davies, smurtas daugelyje visuomenių yra „paslėptas“ ir stigmatizuotas, todėl ne tik nepranešama apie nusikaltimus, bet ir fiksuojamos ne visos prievartos formos, neatsižvelgiama į pasikartojančio smurto artimoje aplinkoje modelius.

Tačiau nepaisant netobulų skaičiavimo ir tyrimų metodikų bendra tendencija išlieka aiški - smurto artimoje aplinkoje, smurto prieš moteris bei smurto prieš vaikus ir paauglius tyrimai rodo nemažą tiek fizinio, tiek seksualinio ar psichologinio smurto paplitimą. Su šiuolaikinių technologijų, įvairių sekimo ar vaizdo manipuliavimo programėlių plėtra smurtas persikelia ir į kibernetinę erdvę.

Pasaulio sveikatos organizacijos tyrimas (PSO, 2021) rodo, kad beveik kas ketvirta 15-19 metų paauglė (24 %) iš tų, kurios turėjo santykių, patyrė fizinį ir (arba) seksualinį romantinio partnerio ar sutuoktinio smurtą. 16 % 15-24 metų amžiaus merginų patyrė tokį smurtą per pastaruosius 12 mėnesių. Romantinio partnerio prievarta prasideda ankstyvame amžiuje. Nustatyta, kad viena iš keturių kada nors ištekėjusių ir (arba) turinčių romantinį partnerį 15-19 metų merginų jau bent kartą gyvenime patyrė romantinio partnerio fizinį ir (arba) seksualinį smurtą, o 16 % 15-24 metų amžiaus merginų patyrė šį smurtą per pastaruosius 12 mėnesių.

Švedijoje buvo atlikta moksleivių anketinė apklausa. Joje dalyvavo 956 iš 1004 vienos apskrities vidurinių mokyklų mokiniai (15-19 m.) gavusių anketas. 59,7 % respondentų patyrė tam tikrą romantinio partnerio smurto formą. Labiausiai paplitęs buvo psichologinis kibernetinis smurtas, kuomet beveik pusė tiriamųjų nurodė patyrę tokį smurtą, o fizinis smurtas buvo mažiausiai paplitusi smurto rūšis (16,7 %). Rezultatai parodė, kad jaunimas dažniausiai romantinio partnerio smurtą patiria arba savo namuose arba partnerio (-ės) namuose, nepriklausomai nuo smurto rūšies. Partnerio (-ės) namai dažniausiai nurodoma vieta, jei nurodoma sunkaus seksualinio smurto patirtis. Šio tyrimo duomenimis, daugiau merginų nei vaikinių patyrė romantinio partnerio smurtą. Atskirų patirčių atveju skirtumas tarp lyčių nėra didelis, tačiau kalbant apie pakartotinę smurto patirtį, daugiau mergaičių nei berniukų nurodė patyrusios pakartotinį smurtą. Lyčių skirtumai ypač išryškėja panagrinėjus seksualinio smurto ir sunkaus seksualinio smurto atvejus. Šiame tyrime dalyvavusių jaunuolių taip pat buvo klausiama, ar jie buvo spaudžiami ar fiziškai verčiami lytiškai santykiuoti, ir skirtumas tarp berniukų ir mergaičių yra didelis: psichologinį ar fizinį spaudimą patyrė 28,8 % mergaičių ir 4,4 % berniukų (Korkmaz ir kiti, 2020). Mokslininkų atlikti kokybiniai tyrimai parodė, kad mergaitės manė, kad jos yra „skolingos“ savo partneriui seksualinius santykius, ir todėl sutiko santykiuoti kai to nenorėjo (Fernet ir kiti, 2019). Be to, merginos gali „sutikti“ užsiimti lytiniais santykiais, kad apsisaugotų nuo tolesnės ar didesnės žalos ar smurto (Korkmaz & Överlien 2020).

2012 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros tyrimo „Smurtas prieš moteris: ES masto apklausa“ (2014 m.) duomenys rodo, kad viena iš 10 Europos Sąjungos moterų nuo 15 metų amžiaus patyrė priekabiavimą elektroninėje erdvėje, įskaitant nepageidaujamus ir (arba) įžeidžiančius seksualinio pobūdžio elektroninius laiškus ar SMS žinutes arba įžeidžiančius ir

(arba) netinkamus pasiūlymus socialiniuose tinkluose. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tyrimas buvo atliktas dar 2012 m., kuomet kibernetinė erdvė nebuvo tokia technologiškai pažangi ir lengvai visiems prieinama, suteikianti galimybes naudoti psichologiniam ir visų formų kibernetiniam smurtui.

Remiantis greitąja Eurobarometro apklausa „Lyčių stereotipai - smurtas prieš moteris“ (Eurobarometras FL544, 2024) duomenimis - 92 % respondentų Europos Sąjungoje mano, kad nepriimtina, jei vyras kartais trenkia sutuoktinei ar partnerei, tačiau Lietuvoje tai yra nepriimtina beveik dvigubai mažiau apklaustųjų (55 %). 29 % apklaustųjų Lietuvoje mano, kad moterys dažnai išgalvoja ar perdeda pareiškimus apie smurtą ir išprievartavimą, kai tuo tarpu ES taip mano beveik dvigubai mažiau (17 %). Tokios nuostatos, kaltinančios smurtą patyrusias dar labiau atgraso nuo savo atvejų pranešimo ir pagalbos kreipimosi. Su nuostata, kad jei moteris su kuo nors dalijasi intymiomis nuotraukomis, ji bent iš dalies yra atsakinga už tai, jei nuotrauka platinama internete be jos sutikimo, nesutinka 34 % apklaustųjų ES ir daugiau nei du su puse kartų mažiau su tuo nesutinkančių (14 %) Lietuvoje.

2024 m. lapkričio 25 d. Eurostatas, Pagrindinių teisių agentūra ir Europos lyčių lygybės institutas (Eurostat, FRA, EIGE, 2024) paskelbė pagrindinius Europos sąjungos tyrimo dėl smurto dėl lyties tyrimo rezultatus. Lyginant smurto dėl lyties paplitimą pagal amžiaus grupes, 35 % moterų jauniausioje amžiaus grupėje (18-29 metų) nurodė patyrusias smurtą dėl lyties, o vyriausioje amžiaus grupėje (65-74 metų) - 24 %. Tai gali būti paaiškinama arba smurto augimu, arba tuo, kad vyresnės moterys linkusios nesureikšminti patirto smurto, o vyriausioje amžiaus grupėje (65-74 metų) - 13,1 %.

Kalbant apie patyčias, kaip vieną iš smurto formų, tiek įprastame gyvenime, tiek kibernetinėje erdvėje ženklių skirtumų tarp amžiaus grupių Pasaulio sveikatos organizacijos publikuotame tyrime (WHO, 2024) nenustatyta, tačiau daugiau nei pusėje šalių ir regionų pastebėta, kad vyresniame amžiuje smarkiai mažėja smurtaujančiųjų skaičius. Maždaug kas dešimtas (11 %) berniukas ir mergaitė tyrimo metu nurodė, kad per pastaruosius porą mėnesių iš jų mokykloje buvo tyčiojamosi bent 2-3 kartus per mėnesį, 15 % paauglių nurodė, kad per pastaruosius porą mėnesių bent kartą ar du kartus patyrė kibernetines patyčias (15 % berniukų ir 16 % mergaičių). Lentelėse nr. 1 ir nr. 2 matome, kad pagal minėto 2022 m. tyrimo duomenis Lietuvos jaunuoliai nurodė patiriantys patyčias dažniau nei jų bendraamžiai kitose šalyse, ir berniukai patyčias patiria dažniau nei mergaitės, o tarp patiriančių patyčias skirtumo dėl šeimos pajamų nėra.

1 lentelė. 15 m. jaunuoliai bent kartą ar du per mėnesį, per praėjusius du mėnesius, patyrę patyčias internete, pagal šalis, %, 2022 m.

	Berniukai	Mergaitės
Lietuva	31	15
Latvija	19	24
Bulgarija	26	18
Lenkija	23	20
Kanada	17	24
Airija ...	14	22
... Graikija	9	9

2 lentelė. 15 m. jaunuoliai bent du - tris kartus per mėnesį, per praėjusius du mėnesius, patyrę patyčias internete, pagal šalis, %, 2022 m.

	Berniukai	Mergaitės
--	-----------	-----------

Lietuva	20	17
Latvija	15	17
Bulgarija	22	10
Kanada...	13	17
... Lenkija	12	7

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakyto sociologinio tyrimo, kuriame dalyvavo 53 Lietuvos mokyklų 12-tų klasių moksleiviai, rezultatai rodo, kad patyčių apraiškų dažniau pasitaiko tarp vaikinių nei tarp merginų. Nepriklausomai nuo moksleivių (nukentėjusios (-io) ir smurtautojo(s)) lyties, dažniausiai pasitelkiamos žodinės patyčios. Net penktadalis respondentų per mokslo metus yra patyrę patyčių dėl įvairių tapatybės aspektų, dažniausiai dėl lyties (Vareikienė ir kt., 2015).

Lygių galimybių plėtros centro ir Lietuvos žmogaus teisių centro 2020 m. ir 2021 m. vykdytų moksleivių ir mokytojų apklausų duomenys rodo, kad visi respondentai nepritarė privatumo nepaisymui, žeminimui, fiziniam ir emociniam smurtui. Atrodytų viltingai nuteikia ir tai, kad jaunoji karta progresyvesnė - moksleiviai mažiau nei mokytojai linkę kaltinti nukentėjusias (-ius) dėl smurto artimuose santykiuose. Apklausti mokytojai, viena vertus, nebuvo linkę sutikti, kad merginos gali būti kaltos, jei prieš jas smurtaujama. Kita vertus, trečdalis jų manė, kad kartais merginos pačios išprovokuoja priekabiavimą savo išvaizda ir / ar elgesiu. 2021 m. apklausoje moksleiviai dažniau nei 2020 – ujų atpažino priekabiavimo požymių turintį elgesį ir šiek tiek dažniau buvo linkę jam nepritari. Lieka tik apgailestauti, kad mokytojų požiūris nepasikeitė ir abiejose apklausose tik pusė jų nepritarė teiginiui, jog berniuko elgesys, kai jis tampo mergaitei už kasų, kelia sijeną ir pan., yra tiesiog dėmesio rodymas. Kai kurios stereotipinės nuostatos liko nepakitusios ir tarp moksleivių: jie linkę manyti, kad vyrai iš prigimties elgiasi agresyviai, šeimoje turi atlikti tradicinius socialinius vaidmenis ir yra geresni lyderiai, o moterys daugiau vadovaujasi emocijomis nei loginiu mąstymu. Šioms nuostatoms pritarė ir mokytojai. Tad išvadose konstatuojama, kad nors pastebėta teigiamų tendencijų, poreikis šviesti mokyklos bendruomenę lyčių lygybės, smurto atpažinimo ir prevencijos klausimais išlieka aktualus (Lygių galimybių plėtros.... 2021, p. 40 - 41).

Smurto jaunimo romantiniuose santykiuose atpažinimas

Kaip pastebi A. Cerdán-Torregrosa, K. Nardini ir C. Vives-Cases (2023), remdamosi kitų mokslininkų darbais bei savo tyrimais, jauni žmonės paprastai sunkiai atpažįsta kitas smurto prieš moteris formas nei fizinė agresija, o psichologinis smurtas yra ir rečiau pastebimas, ir laikomas mažiau pavojingu. Seksualinis smurtas yra lengviau atpažįstamas, kai jis pasireiškia tarp nepažįstamų asmenų, tačiau vyrauja tendencija jo „nematyti“ savo romantinių santykių kontekste. Pasitelkusios „pilkosios zonos“² apibrėžtį, ispanų mokslininkės savo kokybiniame

² Nors terminas „pilkoji zona“ dažniau vartojamas seksualinio smurto atvejais, apibrėžiant smurto sampratą, neatitinkančias seksualinio smurto dominuojančio naratyvo, kuriame dažniausiai minimas išžaginimas, taip pat nagrinėjant seksualinio ne/sutikimo klausimus (Hindesa & Fileborn, 2020) ar seksualinio priekabiavimo temas (Carstensen, 2016), tačiau, pasak (Cerdán-Torregrosa et al, 2023) jį galima pasitelkti ir nagrinėjant bet kokio smurto lyties pagrindu bei jo atpažinimo klausimus. Pasitelkusios „pilkosios zonos“ sampratą galima nustatyti prieštaringas diskursyvas pozicijas, kuriose nukentėjusių ir smurtautojų sąvokos susilieja ir / ar tampa dviprasmiškos.

tyrime, į kurį buvo įtraukti 49 įvairaus amžiaus (18-24 m.), skirtingos lyties ir lytinės tapatybės, tiek feministinėse veiklose dalyvaujantys, tiek nedalyvaujantys jaunuoliai, nustatė, jog smurtas lyties pagrindu yra smerkiamas ir problemizuojamas, tačiau sykiu - normalizuojamas, pateisinamas ir reprodukuojamas per nevienodus lyčių įsitikinimus. T. y., nors konceptualiai jaunuoliai žino, kas yra smurtas, tačiau analizuodami pateiktas konkrečias smurto prieš moteris situacijas, net ir aktyviai feministinėse veiklose dalyvaujantys gali pasitelkti dviprasmiškus, lyčių stereotipais ir mitais paremtus paaiškinimus (moteris ir pati kalta dėl smurto, vyrai negali susilaikyti seksualiai dėl šelstančio testosterono ir pan.).

Seksistinės ir stereotipinės nuostatos dėl lyčių vaidmenų itin sunkina smurto atpažinimą. Pasak tyrėjų, jos gali būti kliūtis merginoms atpažinti seksualinį smurtą kaip smurtą, iš dalies tai gali būti aktualu ir vaikinams (Korkmaz, 2021). Be to, kiti tyrimai rodo, kad kuomet seksualinis smurtas yra be didelės jėgos ir kontrolės demonstravimo, tyrimo dalyviai yra linkę sumenkinti tokį elgesį arba jo nelaiko smurtiniu. Jaunos moterys dažniau interpretuoja neintensyvius seksualinio smurto veiksmus kaip „ne seksualinį smurtą“, o kaip „bendravimo trūkumą“, „nesusikalbėjimo“ rezultatą (Fernet et al, 2021).

Aptardami žodinio / emocinio smurto atpažinimą, L. Francis ir D. Pearson (2021), daro prielaidą, kad viena iš priežasčių, kodėl paaugliams gali būti sunku atpažinti įspėjamuosius šios prievartos formos požymius, yra ta, jog nemaža dalis jaunuolių savo kasdienėje kalboje įžeidimus ir užgauliojimus (pvz., „you d*ck“) ne tik normalizuoja, bet ir vartoja kaip draugiškumo išraišką ar juokelį (p.18). Lietuviškas tokios situacijos atitikmuo būtų paauglių „draugiškai“ vartojamas žodis „p*daras“ (Giniotaitė, 2024).

Kibernetinį smurtą tyrinėję mokslininkai pastebi, kad dėl laiko praleidžiamo socialiniuose tinkluose, kur žmonės lengvai atskleidžia daugybę informacijos apie savo asmeninį gyvenimą, jaunuoliai gali nesuprasti teisės į privatumą ribų. Be kita ko, tai gali apsunkinti jaunuolių suvokimą, kad kai kurie kibernetinės kontrolės veiksmai partnerių atžvilgiu yra prievartos internete forma (Cava et al, 2020). I. Statkonytė (2023), apibendrindama kitų tyrėjų įžvalgas, pažymi, jog kibernetinio persekiojimo (kitaip, persekiojimo el. erdvėje) kai kurios formos, pvz., dažnas partnerio telefono ir žinučių tikrinimas, nors ir atspindi kito asmens privatumo pažeidimą, jauniems suaugusiems atrodo, kaip normalus ir įprastas elgesys. Stebėjimas bei kontrolė el. erdvėje pasimatymų metu nors ir įvardijami kaip erzinantys aspektai, taip pat dažniausiai nesiejami su įžeidžiančiu ar smurtiniu elgesiu.

M. Macnab (2010) nuomone, tai, kad postfeministinėje eroje šiuolaikinės jaunos moterys yra saistomos spaudimo demonstruoti savo stiprybę ir kompetencijas, turi ir tamsiąją pusę. Šis spaudimas gali apriboti jaunų moterų gebėjimą identifikuoti ir pranešti apie vyrų smurtinį elgesį – stiprioms ir protingoms moterims blogi dalykai (neva) nenutinka.

Smurto atpažinimas taip pat susijęs ir su santykių dinamika. Smurtinis elgesys dažniau atpažįstamas ir įvardijamas santykiams jau pasibaigus (Davies, 2023).

Pagrindinės smurto jaunimo romantiniuose santykiuose priežastys

Smurto priežastys, be abejo, gali būti susijusios su asmeninėmis individų savybėmis. Nustatyta, kad paranoidinė, šizoidinė, šizotipinė, histrioninė, narcisistinė ir ribinė asmenybės, gali turėti didesnį polinkį smurtauti prieš romantinį partnerį (Capaldi et al., 2012, cit. pg. Statkonytė, 2023). Su persekiojimu, kaip viena smurto romantiniuose santykiuose formų, siejamos tokios savybės kaip psichopatija, makiavelizmas ir narcisizmas (ten pat).

Psichologai taip pat pažymi, kad smurtas santykiuose yra susijęs su nepalankių patirčių vaikystėje išgyvenimu – „vaikystėje patiriamas stresas ir trauminės patirtys lemia tam tikrų socialinių įgūdžių, emocijų reguliacijos įgūdžių neišsivystymą arba sutrikusią raidą, dėl to suaugę tokie vaikai gali patys pradėti taikyti smurtą savo santykiuose“ (Liutkevičiūtė, 2022, p.7). Kiti tyrimai taip pat rodo, jog paaugliai, patyrę smurtą šeimoje, buvo labiau linkę išsiugdyti nuostatas, pritariančias smurtui romantiniuose santykiuose (Temple et al, 2016). Asmens charakteristikos (amžius, tautybė, turima negalia ir pan.) bei skirtingi išorės veiksniai tokie, kaip skurdas, šeimos aplinka, didina viktimizacijos riziką. Nustatyta, kad struktūrinis visuomenės smurtas taip pat yra susijęs su smurtu bendruomenėje, šeimoje ir tarpasmeniniu smurtu. Jis, savo ruožtu, cirkuliuoja įvairiose paauglių socializacijos, pasimatymų santykių, šeimos ir draugų aplinkose. Prasta tėvų priežiūra, nesaugumo jausmas mokykloje taip pat didina paauglių pasimatymų smurto riziką. Kaip kontekstinis smurto veiksnys gali būti ir kaimynystės kokybė. Blogos kaimynystės sąlygos, įskaitant skurdą ir gyvenamosios vietos nestabilumą, sukelia emocinį distresą, kuris gali padidinti paauglių pasimatymų smurto tikimybę (Niolon et al, 2019). M. L. Ybarra ir R. E. Thompson (2018), tyrę įvairių formų smurtą tarp paauglių, pabrėžia, kad reikia atkreipti dėmesį į tarpasmeninio smurto scenarijus, kuriuos jaunuolių namuose modeliuoja smurtaujantys tėvai, taip pat sustiprina smurtinė pornografija.

Tačiau dauguma tyrėjų sutaria, kad smurtas dėl lyties, įskaitant romantinių partnerių prievartą ar smurtą dažniausiai kyla dėl įsišaknijusių stereotipų, kultūrinių normų, susijusių su patriarchyzmu ir seksizmu (WHO, 2021). Pasak C.T. Davies (2023), smurto problema yra socialinė ir kultūrinė problema, įsišaknijusi visose visuomenėse. Tyrėjos nuomone, šios problemos šaknys susijusios su galios nelygybe dėl lyties, o pastarąją „palaiko struktūrinė nelygybė ir institucinė galia, pasireiškianti kontrole, įstatymais ir politika, diktuojamomis hegemoninių lyčių socialinių normų“ (p. 25).

Šios socialinės ir kultūrinės normos daro įtaką ir merginoms, ir vaikinams, didindamos smurto romantiniuose santykiuose riziką. Jaunuolių požiūrio į smurtą santykiuose tyrimuose išryškėja keli pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką jų elgesiui. Daugelis tyrimų rodo, kad normatyviniai įsitikinimai - tiek aprašomieji (kas suvokiama kaip įprastas elgesys), tiek įsakomieji (kas laikoma moraliai priimtina) - vaidina svarbų vaidmenį jaunuoliams smurtaujant per pasimatymus. Paaugliai, kurie mano, kad smurtas yra paplitęs tarp jų bendraamžių arba laiko jį priimtina, yra labiau linkę patys smurtauti. Lyčių normos, ypač tradicinis požiūris į vyrų dominavimą ir agresiją, taip pat yra susijusios su didesne smurto per pasimatymus tikimybe, ypač tarp vaikinių (Taylor et al, 2024).

V.A. Foshee ir kiti (2008) atliko longitudinalinį tyrimą, kuris parodė, kad socialinės normos ir bendraamžių elgesys daro didelę įtaką paauglių požiūriui ir elgesiui, susijusiam su smurtu per pasimatymus. Paaugliai, kurie smurtą suvokia kaip įprastą ir socialiai priimtina, dažniau smurtauja ar leidžia smurtauti prieš save. Toks elgesys sustiprina žalingas lyčių normas ir lūkesčius, todėl smurtas romantiškuose santykiuose atrodo normalus ir priimtinas.

Kaip pateikta mokslininkų grupės parengtame šaltinių apibendrinime (Taylor et al, 2024), paauglių patirtys šeimoje ir kultūrinis visuomenės kontekstas formuoja paauglių santykių aspektus, įskaitant vaidmenų supratimą ar lūkesčius romantiniuose santykiuose.

Lyčių nelygybė ir seksizmas jaunimo aplinkoje daro įtaką jų romantiniams santykiams. S. Taylor ir kt. (2024) remdamiesi P. Glick ir S.T. Fiske (2001), teigia, seksizmas vaidina svarbų vaidmenį formuojant jaunuolių pasaulėžiūrą, vystymąsi ir romantinius santykius. Seksizmas pasireiškia dvejomis formomis: „geranorišku“ seksizmu, kuris pateikiamas teigiamoje šviesoje, ir priešišku

seksizmu, kuris turi neigiamą atspalvį. Priešiškasis seksizmas yra lengviau atpažįstamas kaip neigiamas reiškinys, kuris susijęs su akivaizdžiu išankstiniu nusistatymu ir priešišku tiek moterims, tiek vyrams (Glick & Fiske, 1996). Kiek sudėtingiau su vadinamuoju „geranorišku“ seksizmu.

„Geranoriškas“ seksizmas dažnai klaidingai suvokiamas kaip teigiamas, skatinantis riteriškumo ir moterų apsaugos idėjas. Pasak P. Glick ir S.T. Fiske (2001), nors „geranoriškas seksizmas“ gali skambėti oksimoroniškai³, šiuo terminu pripažįstama, kad kai kurios seksizmo formos yra subjektyviai „geros“, nesmurtinės. Moterys, remiantis šiomis seksistinėmis nuostatomis, suprantamos kaip „tyros būtybės, kurios turi būti saugomos, remiamos ir garbinamos ir kurių meilė yra būtina, kad vyras taptų visavertis“ (p. 109). Šią seksizmo formą, pasak tyrėjų, gana noriai palaiko ir pačios moterys. Tačiau nepaisant „geranoriško“ seksizmo socialinio priimtimumo, vis tik jis yra grindžiamas vyrų dominavimo pagrindu, tad ne tik stiprina lyčių galios disbalansą (Taylor et al, 2024), bet ir padeda sušvelninti moterų pasipriešinimą lyčių nelygybei ir taip papildoma priešiška seksizmą (Glick & Fiske, 2001). Kaip pažymi S. Taylor ir kt. (2024), abu seksizmo tipai yra žalingi, nes ne tik įtvirtina tradicines lyčių normas ir lūkesčius dėl elgesio ir tarpusavio santykių, bet ir savo ruožtu gali daryti stiprią įtaką jaunuolių smurtavimui romantiniuose santykiuose. Apžvelgę anksčiau atliktus smurto tyrimus, S. Taylor ir kt. (2024) konstatuoja, kad asmenys, kuriems būdingas aukštesnis priešiško seksizmo lygis, dažniau pateisina smurtą santykiuose kaip priemonę išlaikyti galią ir kontrolę. Panašiai aukštesnis „geranoriško“ seksizmo lygis susijęs su nukentėjusios kaltinimu ir smurto prieš moteris nuvertinimu kaip nesvarbaus.

Neabejotina, kad visuomenės požiūris į moters vaidmenį turi įtakos ir tam, ar bendruomenė toleruoja smurtą artimoje aplinkoje ar romantiniuose santykiuose, ir ar smurtą patyrusios sulaukia paramos, kai kreipiasi pagalbos.

Lyčių nelygybė turi įtakos ne tik tiesioginio, bet ir kibernetinėje erdvėje vykstančio smurto patyrimui ir toleravimui. Kaip pastebi Jungtinės Karalystės mokslininkės (Wood et al, 2015), nagrinėdamos sekstingo ir smurto jaunimo tarpasmeniniuose santykiuose sąsajas, lytis yra pagrindinis veiksnys suprantant sekstingo poveikį. Pasak jų, dauguma tyrimų rodo, kad merginos, siūsdamos ir gaudamos seksualinius vaizdus, patiria didesnę neigiamą poveikį dėl dvigubų lyčių standartų, susijusių su seksualine reputacija. Kam nors sužinojus apie tokį elgesį, merginos gali susilaukti įžeidžiančių epitetų, tokių kaip „paleistuvė“, „negerbianti savęs“, „bjauri“ ir t. t. Tačiau labiausiai jos nukentčia, jei siūsti vaizdai ir žinutės patenka į viešąją erdvę. Vaikiniai gi dėl sekstingo gali ne tik nenukentėti, bet ir įgyti aukštesnį statusą tarp bendraamžių. Būtent ši priežastis juos gali skatinti nuogų arba beveik nuogų merginų, atskirų jų kūno dalių nuotraukas naudoti kaip „populiarumo valiutą“ ir daryti savo partnerėms spaudimą ar net versti jas dalintis tokiais vaizdais. C.T. Davies, apžvelgdama kibernetinio smurto tyrimus, teigia, kad dalijimasis merginų atvaizdais, jų išvaizdos komentavimas ir to laikymas smagių užsiėmimų, yra ne tiek atskirų vaikinių žemos moralės požymis, kiek sisteminės lyčių nelygybės padarinys. Tyrėja pastebi dar vieną tendenciją: tokį elgesį traktuojant kaip pokštą, tikimasi, kad jį taip supras ir merginos. Pasak C.T. Davies „tai atspindi socialines normas, kad vyrai demonstruoja humorą, o iš moterų tikimasi, kad jos juoksis ir mėgausis šiais juokeliais, nepaisant jų turinio, nes moterys laikomos turinčiomis „humoro jausmą“, jei jos reaguoja į humorą, o ne naudoja humorą pačios (Davies, 2023, p. 82). Sekstingo vaizdams atsidūrus internete, visuomenė, besivadovaujanti

³ „Geranoriško seksizmo“ konstruktas, pasak tyrėjų, labai panašus į „geranoriško diktatoriaus“ konstruktą (Glick & Fiske, 1996).

tradiciniais heteronormatyviniais lūkesčiais (pvz., kad moterys turi patenkinti savo partnerius) ir dvigubais standartais, labiau linkusi kaltinti merginas dėl nuotraukų siuntimo, o ne jų partnerius dėl jų platinimo (Wood et al, 2023).

Mizoginija ir seksizmas gali turėti įtakos ir kitoms smurto kibernetinėje erdvėje formoms: kontrolei, žeminimui, bauginimui ir t.t. (Ramírez-Carrasco et al, 2023; Rodríguez-Domínguez et al, 2018). Tai ypač ženklų mažizmu pasižyminčiose kultūrose (Calvete et al, 2019).

Kaip vienas iš veiksnių, galinčių skatinti ir palaikyti smurtą santykiuose yra mitai apie romantinę meilę. Šie mitai - tai visuma visuotinai paplitusių socialinių įsitikinimų apie tai, kokia turi būti „tikra meilė“ ir prasmingi romantiniai santykiai. Deja, kaip ir kiti mitai, jie paprastai yra išgalvoti, iracionalūs, absurdiški ir klaidinantys (Ramírez-Carrasco et al, 2023). Mitai, paremti įsitikinimais, kad tikra tik ta meilė, kuri nugalė (ir / ar ištvėria) viską, kad meilė visada susijusi su kančia, kad meilė – tai kito turėjimas ar visiškas atsidavimas, kad pavydas yra aistringos meilės požymis ir pan., pasak mokslininkų, gali padėti paaiškinti smurtinio elgesio vykdymą arba toleravimą. Jais besivadovaudami paaugliai ir jaunuoliai patiki, kad tam tikras smurtinis elgesys yra meilės ar pasitikėjimo požymis bei gali būti ne tik toleruojamas, bet ir laikomas vertingu, mat leidžia išsaugoti santykius (Fernández-Antelo, 2020; Fernet et al, 2023).

Vieni tyrimai rodo, kad vaikinai internalizuoja daugiau romantinės meilės mitų nei merginos. Pasak A. Martínez Soto ir kt. (2023), priežastis galėtų būti tai, kad vyrai labiau prisiima tradicinius lyties vaidmenis ir turi daugiau seksistinių įsitikinimų nei moterys. Vaikinai labiau paveikūs mitams apie seksualinę agresiją (Fernández-Fuertes et al, 2020). Kiti gi teigia, kad šių mitų įtaka mergaičių romantiniams santykiams, ypač pirmiesiems, yra didesnė (Cava et al, 2020). Be to, galima išskirti įtikėjimą skirtingais mitais: Rodríguez-Castro ir kt. (2013) tyrimas rodo, jog paauglės merginos labiau tiki meilės visagalybės mitu, o paaugliai vaikinai dažniau perima mitus apie pavydą kaip meilės požymį bei galimą meilės ir prievartos sambūvį romantiniuose santykiuose. Tačiau bemaž visi tyrėjai pažymi, jog romantinės meilės mitai yra labiau paplitę ten, kur yra didesnė lyčių nelygybė.

C.T. Davies tyrimas rodo, kad net ir visuomenėse, kur lyčių lygybės klausimai yra iškelti ir sprendžiami, kur vyrauja stiprus postfeministinis diskursas, jaunų moterų naratyvai ir lūkesčiai apie lygybę, skiriasi nuo jų realių patirčių romantiniuose ir intymiuose santykiuose bei šių patirčių paaiškinimo. Tyrime dalyvavusios moterys subtilias prievartos, priekabiavimo ir kontrolės formas buvo linkusios pateisinti paplitusiais romantinės meilės mitais.

Smurto jaunimo romantiniuose santykiuose formos

Kalbant apie paauglių ir jaunuolių smurtą dažniausiai išskiriamas fizinis smurtas, kaip bet koks tyčinis fizinės jėgos panaudojimas siekiant sukelti baimę ar sužaloti, pavyzdžiui, mušimas, stumdymas, kandžiojimas, smauginimas, dusinimas, spardymas kojomis ar ginklo panaudojimas ir t. t.; žodinė / emocinė prievarta (kitur – psichologinis smurtas) - su fizine jėga nesusijęs elgesys, pavyzdžiui, grasinimai, įžeidinėjimai, nuolatinis stebėjimas, žeminimas, bauginimas, izoliavimas ar persekiojimas; seksualinis smurtas, susijęs su veiksmais, darančiais įtaką asmens gebėjimui kontroliuoti savo seksualinę veiklą arba seksualinės veiklos aplinkybes, įskaitant prievartavimą, vertimą užsiimti lytiniais santykiais, nepageidaujamas glamones ir t. t.; kibernetinis smurtas, susijęs su technologijų ir (arba) socialinių tinklų naudojimu siekiant įbauginti, persekioti ar grasinti dabartiniam ar buvusiam partneriui (tai gali būti slaptažodžių reikalavimas, mobiliųjų telefonų tikrinimas, kibernetinės patyčios, sekstingas, pernelyg dažnos ar grasinančios žinutės,

persekiojimas socialiniuose tinkluose ir t. t.). Kuomet analizuojami jaunimo kartu gyvenančių porų smurtiniai santykiai, dažniau gali pasireikšti ir ekonominis smurtas.

Tačiau įmanomas ir kitoks skirstymas. Antai pabrėžiant, kad jaunų žmonių romantiniame gyvenime vis labiau persikeliant į elektroninę erdvę, ten persikelia ir dauguma tiesioginio smurto formų – psichologinis, seksualinis, net ir ekonominis, pvz., pasireiškiantis sąskaitų blokavimu. Nesama tik tiesioginio fizinio poveikio.

Anksčiau tiek mokslininkai, tiek tarptautinės organizacijos ir nacionalinės institucijos daugiau dėmesio skyrė fiziniam smurtui romantiniuose santykiuose (Taylor et al., 2024), tačiau dabartiniu metu dauguma pripažįsta, kad smurtas romantiniuose santykiuose gali vykti įvairiais būdais, įskaitant ir psichologinį smurtą, kontrolę ir manipuliaciją, ekonominį ir kibernetinį smurtą.

Jei neišskiriamos konkrečios smurto formos ar nesusikoncentruojama į atskiras smurto apraiškas, bemaž visuose apžvelgtuose smurto jaunimo romantiniuose santykiuose tyrimuose aptiriamas ir fizinis smurtas. Dėl šios priežasties šioje mokslinės literatūros analizėje į fizinį smurtą atskirai nesikoncentruosime, daugiau dėmesio skirsime kitoms smurto formoms.

Psichologinis smurtas

Paauglių psichologinis smurtas romantiniuose santykiuose susijęs su emociškai ar socialiai manipuliatyviais veiksmais, kuriais siekiama netiesiogiai pakenkti partneriui (Wincentak et al, 2016). Atlikę sisteminę pasimatymų smurto tyrimų apžvalgą ir metaanalizę, A. Piolanti ir H. M. Foran (2022) pažymi, kad tai yra labiausiai tarp paauglių paplitusi smurto forma. Tam pritaria ir C. T. Davies (2023). Tačiau tyrėjai taip pat pabrėžia, kad gana dažnai psichologinis smurtas neatpažįstamas arba ignoruojamas. Pasak D.A. Abowitz ir kt. (2010), į šią jaunimo romantinio smurto formą neatsižvelgia tiek tie, kurie su juo susiduria, tiek visuomenė ir institucijų pareigūnai. Negana to, jaunuoliai kai kurias psichologinio smurto apraiškas dažnai suvokia ne kaip prievartines, o kaip romantiškas, pavyzdžiui, ekstremalaus pavydo pasireiškimą laiko meilės, o ne apsėdimo, perdėto turėjimo ir kontrolės požymiu. Emocinė prievarta gali būti suvokiama ir kaip normali lyčių romantiškų santykių dalis, pavyzdžiui, kaip vyrų vyriškumo įrodymas. D.A. Abowitz ir kt. teigimu, tai apsunkina ir mokslinius psichologinio smurto jaunimo romantiniuose santykiuose tyrimus - „jei elgesys nėra pakankamai sunkus ar dažnas, kad peržengtų asmenų suvokimo slenkstį ir pereitų į prievartos kategoriją, nukentėjusieji greičiausiai ignoruos jį ir vengs skausmingo savęs atskleidimo, net ir anoniminėje apklausoje“ (2010, p.123).

Tačiau tyrėjai pažymi, kad nors psichologinio smurtas ir nevertinamos taip rimtai kaip, pavyzdžiui, fizinis ar seksualinis smurtas, į jo apraiškas visada vertėtų atkreipti dėmesį, mat jos dažnai būna ir kitų smurto formų pranašės bei palydovės (Piolanti & Foran 2022). Toks smurto formų bendras pasireiškimas vadinamas „poliviktimizacija“.

Seksualinis smurtas

Seksualinis smurtas jaunimo santykiuose yra kompleksinė socialinė problema, turinti rimtų pasekmių tiek individui, tiek visuomenei. Šio tipo smurtas pasireiškia įvairiais pavidalais, nuo fizinio priekabiavimo iki psichologinio manipuliavimo, ir dažnai yra sunkiai atpažįstamas dėl jaunimo nepakankamo informuotumo apie sveikus santykius ir sutikimo svarbą. Seksualinis smurtas gali palikti ilgalaikių psichologinių randų, tokių kaip depresija, nerimas, pasitikėjimo savimi stoka, o kartais netgi sukelti savižudybės minčių (Taquette & Monteiro, 2019).

Ši problema yra ypač aktuali šiuolaikinėje visuomenėje, kur lyčių vaidmenys ir seksualumas yra nuolat peržiūrimi, o informacijos prieinamumas apie sveikus santykius nėra visada užtikrintas.

F. Rubio-Garay ir kt. (2017), atlikę išsamią jaunų suaugusiųjų ir paauglių pasimatymų smurto tyrimų analizę, pažymi, kad jei kitų smurto formų (pvz., psichologinio) atveju, egzistuoja dvikryptis smurtas ir smurtaujančios poros dinamikoje abu nariai gali veikti ir kaip nusikaltėliai, ir kaip aukos, tai seksualinio pasimatymų smurto atvejais, faktiškai visi tyrimai rodo didesnę vyrų agresiją ir didesnę moterų viktimizaciją. A. A. Fernández-Fuertes ir kiti. (2020), analizuodami seksualinio smurto jaunimo romantiniuose santykiuose tyrimus, teigia kad nerimą kelia ne tik problemos mastai, bet ir tai, kad didelė tyrimuose dalyvavusių jaunų žmonių dalis, ypač jaunų vyrų, mano, jog moterys pačios provokuoja vyrų smurtą ir prievartą.

M. Fernet ir kolegų (2021) tyrime apie jaunimo seksualinį pasimatymų smurtą, pažymima, kad ši smurto forma vis dar nėra pilnai apibrėžiama ir suprantama. Juk seksualinis smurtas romantiškų santykių kontekste, neapsiriboja vien tik prievartiniu įsiskverbimu. Jis gali apimti platų smurtinių veiksmų spektrą nuo nepageidaujamų seksualinių prisilietimų iki seksualinės agresijos, šantažo, manipuliavimo, seksualinės kontrolės ir žeminimo. Siekiant suprasti įvairias seksualinio pasimatymų smurto apraiškas, M. Fernet ir kt. siūlo remtis 2015 m. M.E. Bagwell-Gray ir kolegų parengta seksualinio smurto prieš intymų partnerį taksonomija (3 lentelė).

3 lentelė. Seksualinio smurto prieš intymų partnerį taksonomija (pagal Bagwell-Gray et al, 2015)

Intymaus partnerio seksualinio smurto rūšis	Apibrėžimas	Pavyzdys
Intymaus partnerio prievarta	Bandymas lytiškai santykiauti (oraliniu, analiniu ar vaginaliniu būdu) naudojant psichologinę prievartą	Manipuliavimas, primygtinis įtikinėjimas, kontrolė
Intymaus partnerio seksualinė prievarta	Bandymas turėti lytinius santykius (oralinius, analinius ar vaginalinius) naudojant jėgą, smurtą ar fizinio smurto grėsmę. Lytinis aktas, kai partneris miega arba yra apsvaigęs nuo alkoholio ar narkotikų	Fizinis smurtas, fizinio smurto grėsmė Alkoholis ar narkotikai
Intymaus partnerio seksualinis išnaudojimas	Psichologinio smurto naudojimas siekiant išlaikyti galią ir kontroliuoti partnerį. Nereikia ar nebūtina turėti lytinių santykių.	Seksualinis pažeminimas Reprodukcinės sveikatos kontrolė, seksualinė kontrolė
Intymaus partnerio privertimas seksualiniams veiksams	Seksualiniai veiksmai be penetracijos, intymūs prisilietimai	Nepageidaujamas fizinis smurtas lytiškai santykiaujant. Smaugimas, masturbacija, bučiniai

M. Fernet ir kt. (2021) pažymi, kad vis dar egzistuoja tradiciniai lyčių stereotipai apie lytiškumą ir lyčių lūkesčius, pvz., kad vyrai turi seksualinius poreikius ir jų patenkinimas - „moteriškų pareigų“ dali. Taip pat gajūs smurtaujančių vyrų „seksualinės teisės įsitikinimai“, kad jei anksčiau lytiškai santykiavo su moterimi, jie turi teisę į seksą, o jų partnerė visada turėtų būti seksualiai prieinama. Kaip jau minėta anksčiau, tokį spaudimą patyrė ir dalis M. Fernet ir kt.

tyrime dalyvavusių merginų. Kai kurios merginos sutiko su lytiniu aktu nors jo ir nenorėjo. Be kita ko, jos jautė baimę, kad nesutikus jų partneris turės seksualinius ryšius už santykių ribų ir galiausiai jas paliks. Tyrėjai lygindami savo tyrimo rezultatus su Bagwell-Gray ir kt. taksonomija, pažymėjo, kad ją būtina išplėsti, mat joje nėra įtrauktas kibernetinis seksualinis smurtas.

Kibernetinis smurtas

Viena aktualiausių ir pastaruoju metu bene daugiausiai tyrinėtojų dėmesio sulaukianti smurto jaunimo romantiniuose santykiuose forma yra kibernetinis smurtas.

P.A. Leisring (2019) aptardama kibernetinį smurtą romantiniuose santykiuose, kaip ir kito smurto atvejais, siūlo išskirti emocinę / psichologinę prievartą, persekiojimą / stebėjimą, atstūmimo veiksmus ir seksualinę prievartą.

Prie emocinės / psichologinės prievartos galima priskirti tekstinių pranešimų, el. laiškų ar socialinės žiniasklaidos naudojimą, siunčiant piktas, įžeidžiančias ar priešiškas žinutes partnerei (-iui). Jose gali būti prasivardžiuojama, keikiama, grasinama arba naudojamos didžiosios raidės, tartum „šaukiant“ ant partnerės (-io). Grasinimai gali būti įvairūs: nuo neaiškių įspėjimų dėl žalos partneriui (-ei), jo(s) turtui, artimiesiems ar draugams, iki konkrečių bauginimų, susijusių su kūno sužalojimu, žala profesinei ar socialinei reputacijai ir t. t. (Leisring, 2019, p. 137-138).

Kibernetinis persekiojimas gali būti suprantamas kaip elektroninėje erdvėje vykstantis pasikartojantis, nuolatinis priekabiavimas, įžeidinėjimas, kuriuo siekiama įbauginti nukentėjusią (-į), sukelti jai ar jam įtampą. Prie kibernetinio persekiojimo būtų galima priskirti įkryrų, pakartotinį nepageidaujamų žinučių siuntimą elektroninėmis priemonėmis; privačios informacijos paviešinimą elektroninėje erdvėje, sukeliant aukai gėdos jausmą, moralinę ar net finansinę žalą; melagingos informacijos skleidimą elektroninio ryšio priemonėmis, elektroninėse duomenų sistemose esančios informacijos apie nukentėjusią (-į) rinkimą (pvz., finansinių duomenų susižinojimą); neapykantos kibernetinėje erdvėje kurstymą nukentėjusios (-io) atžvilgiu; įsilaužimą į nukentėjusios (-io) kompiuterį, duomenų bazę ir t. t. (pg. Panomariovaitė ir Zokaitė, 2021). Šios persekiojimo formos gali būti būdingos ir nesant romantinių santykių tarp persekiotojo(s) ir nukentėjusios (-io), tačiau juose taip pat gali pasireikšti, o ypač sustiprėti santykiams nutrūkus. Bene labiausiai paplitusi kibernetinio persekiojimo romantiniuose santykiuose forma – partnerių stebėjimas be jų leidimo. Kartais ši smurto rūšis siejama ne tik su persekiojimu, bet ir kontrole bei vadinama „elektroniniu pavadėliu“ (angl. the electronic leash) (Marcum et al, 2017). Kaip pastebi M. Fernet ir kiti (2023), technologijų aspektai, turint omenyje jų asinchroniškumą (t. y. laiko tarpą tarp bendravimo) ir prieinamumą (t. y. lengvumą, su kuriuo turinys gali būti pasiekiamas ir kurio galima dalintis, nepriklausomai nuo fizinės buvimo vietos), gali sustiprinti lūkesčius, kad partnerė (-is) visada bus pasiekiami ir laiku reaguos. Romantinių santykių kontekste tai gali palengvinti komunikaciją, tačiau taip pat gali lemti platesnį kontrolės strategijų repertuarą. Kibernetiniu persekiojimu užsiimanti(s) romantinis partnerė (-is), turinti(s) prieigą prie elektroninio pašto paskyrų slaptažodžių, „Facebook“ profilių ar banko sąskaitų, gali stebėti kito partnerio elgesį be jos ar jo žinios. Prie smurtinio elgesio būtų galima priskirti ir partnerių vertimą atskleisti savo mobiliųjų telefonų, el. pašto ar socialinės žiniasklaidos paskyrų slaptažodžius, taip neva demonstruojant lojalumą, pasitikėjimą ir pan. Be abejo, ne visas stebėjimas internete gali būti laikomas persekiojimu (kartais stebėjimas, kas paspaudžia „patiktuką“ prie partnerės (-io) nuotraukos, gali būti padiktuotas paprasčiausio smalsumo). Dažniausiai teisiniuose apibrėžimuose sutariama, kada toks „smalsumas“ gali būti traktuojamas kaip persekiojimas. Išskiriami trys kartu egzistuojantys

elementai: 1) į asmenį (nukentėjusią (-į) nukreiptas elgesio modelis; 2) ketinimas sukelti nukentėjusiai (-iam) baimę dėl saugumo; ir 3) elgesys iš tikrųjų sukelia nukentėjusios (-jo) baimę dėl saugumo (Marcum et al, 2018).

Persekiojant gali būti naudojami klausymosi įrenginiai, kompiuterinės šnipinėjimo programos, vaizdo ir (arba) skaitmeninės kameros⁴. Persekiotojas (-ja) gali įdiegti GPS sekimo įrenginius partnerės (-io) mobiliajame telefone ir (arba) registravimo įrenginius jo(s) kompiuteryje, kurie teikia informaciją apie viską, ką nukentėjusi(s) įveda. Kibernetiniai persekiotojai netgi gali apsimesti nukentėjusiais, prisijungdami prie el. pašto ar socialinių tinklų paskyrų ir prisistatydami tuo asmeniu (Leisring, 2019; Marcum et al, 2017). Persekiotojai gali reikalauti, kad nukentėjusieji siųstų nuotraukas, įrodančias jų dabartinę buvimo vietą ar veiklą (Leisring, 2019).

Susirūpinimą kelia ne tik nemažas kibernetinio persekiojimo, kaip vienos smurto romantiniuose santykiuose rūšių paplitimas tarp paauglių ir jaunimo (Leisring, 2019), bet ir tai, kad daugelis jaunų porų, kaip ir tiesioginio smurto atvejais, taip ir kibernetinio nesugeba atpažinti smurtinio elgesio ir painioja jį su romantinės meilės demonstravimu, kontrolę suprasdami ir priimdami kaip ypatingą partnerio(-ės) rūpestį (Fernet et al, 2023; Ramírez-Carrasco et al, 2023, Sta).

D.M. Reiss ir kt. (2022) aptardami tyrimus, susijusius su kibernetiniu persekiojimu ir lytimi, teigia kad duomenys yra nevienareikšmiški dėl skirtingų tyrimo imčių bei metodologijų. Vienuose tyrimuose teigiama, kad vyrai gali naudoti persekiojimo taktiką kaip prievartinės moterų kontrolės formą taip įtvirtindami savo dominavimą, o moterys dažniau nei vyrai hiperintymų elgesį suvokia kaip persekiojimą, ypač jei jos paprašė smurtautojo vyro palikti jas ramybėje. Kiti tyrimai atskleidė, kad moterys nurodė, jog jos dažniau nei vyrai vykdė kibernetinį persekiojimą. Tačiau taip pat esama tyrimų, kuriuose nenustatyta jokių skirtumų tarp moterų ir vyrų nei kibernetinio persekiojimo viktimizacijos, nei nusikalstamumo atžvilgiu.

Kibernetinio smurto forma gali būti laikomi ir atstūmimo veiksmai (angl. exclusionary acts), kai siekiant įskaudinti partnerį (-ę) tyčia ignoruojami jo(s) pranešimai, neatsiliepiama į skambučius. Be to, partnerė(-is) išbraukiama(s) iš draugų sąrašo arba užblokuojama(s) socialinėje žiniasklaidoje ar žinučių programose. Kai kurių tyrėjų nuomone, jei šį kibernetinio smurto veiksmaus prilygintume smurtui realybėje, tai galėtų būti išstūmimo iš kambario ar namų atitikmuo (Leisring, 2019). Vis tik, daugiau tyrimų pagrindžiančių šią prielaidą aptikti nepavyko.

Kur kas daugiau dėmesio skiriama seksualiniam kibernetiniam smurtui, kuomet net ir nesant fizinio kontakto jaunuoliai seksualinę prievartą gali vykdyti žodžiu (pvz., priversdami partnerį (-ę) kalbėti apie seksą internete) arba per daugialypės terpės turinį (pvz., nepageidaujamą daugialypės terpės turinio siuntimą / gavimą / skelbimą) (Rodríguez-deArriba et al, 2024).

Seksualinis kibernetinis smurtas gana dažnai siejamas su sekstingu, kuris apibrėžiamas kaip „keitimasis seksualinio pobūdžio žinutėmis ar vaizdais“, „kūrimas, dalijimasis ir persiuntimas seksualiai įtaigių nuogų ar beveik nuogų vaizdų“ per mobiliuosius telefonus ar internetą (cit.pg. Wood et al, 2015, p. 150). Vienuose apibrėžimuose vaizdų ir siuntėjų bei gavėjų sąryšis

⁴ Ne visuomet sutariama dėl „kibernetinio persekiojimo“ apibrėžimo ir naudojamų priemonių: vieni autoriai teigia, kad persekiojimas naudojant technologijas už interneto ribų neturėtų būti vadinamas „kibernetiniu persekiojimu“, kiti - kad nors terminas „kibernetinis“ paprastai siejamas su internetu, visgi gali apimti ir kitas kompiuterines technologijas (Reiss et al, 2022).

nekonkretizuojamas, kitur gi pabrėžiama, kad sekstingu laikytini pačių kurti seksualiniai vaizdai, „asmenukės“ (Van Ouytsel et al, 2020). Nors sekstingas neapsiriboja tik jaunimu, bet būtent jaunimo, ypač paauglių, seksualinių vaizdų platinimas sulaukia didžiausio žiniasklaidos ir visuomenės dėmesio, dažniausiai pabrėžiant, kad tai yra nerimą keliantis, pavojingas reiškinys. M. Wood ir kt. (2015) nuomone, sensacingi ir garsūs pranešimai gali sudaryti įspūdį, jog sekstingas yra visuotinai paplitęs tarp jaunimo ir yra normalizuotas kaip būtina flirto ir romantinių santykių dalis, tačiau dauguma tyrimų rodo, kad sekstingu užsiima nuo kelių iki keliolikos procentų jaunuolių⁵. Bet to, sekstingas nebūtinai turi būti siejamas tik su seksualinio smurto rizika, o gali būti traktuojamas ir kaip jaunuolių tapatybės (lytiškumo, kūno įvaizdžio stiprinimo ir pan.) raiškos dalis, taip pat suprantamas, kaip bendravimo, stiprinančio poros intymumą ir pasitenkinimą dalis (Bianchi et al. 2021), romantiniams santykiams sustiprėjus - meilės ir pasitikėjimo ženklas (Van Ouytsel et al, 2020). Patys jaunuoliai, ypač paaugliai, sekstingą gali laikyti „dovana“ partneriui, seksualumo parodymu ir įrodymu arba tiesiog pokštu (Wood et al. 2015).

Vis tik, sekstingo nedemonizuojantys tyrėjai taip pat pabrėžia, kad nors pats sekstingas nebūtinai yra tiesioginė seksualinio kibernetinio smurto priežastis, tačiau neabejotinai gali tapti šio ar net tiesioginio smurto įrankiu. Siųsti vaizdai gali būti naudojami šantažui arba kerštui - „vaizdais grįžta seksualinei prievartai“ (angl. *revenge porn*)⁶ kai esamas, o ypač buvęs, partneris dalijasi seksualiniais vaizdais kaip pažeminimo priemone. Prie psichologinio smurto galima būtų priskirti spaudimą užsiimti sekstingu. Dažniausiai jis pasireiškia pakartotiniais prašymais ir vertimu jaustis įpareigotam(-ai), o ne sunkesnėmis prievartos formomis, pvz., fiziniais grasinimais. Tačiau net tais atvejais, kai tiesioginio spaudimo nėra ar jis neženklus, siuntėjas, dažniau visgi siuntėja, gali išgyventi nemalonius jausmus (gėdą, baimę, nerimą ir pan.) (Wood et al, 2015). Prie sekstingo rizikų priskiriama ir tai, kad jis gali būti preliudija į nebūtinai pageidaujamus lytinius santykius ar juos paspartinti. Čia gi padidėja realaus seksualinio smurto grėsmė (Martinez Soto et al, 2024).

S. Torp Løkkeberg ir kt. (2024), atlikę išsamią publikacijų apie kibernetinį smurtą intymiuose jaunuolių santykiuose analizę, prieina išvados, kad šis reiškinys, kaip ir tiesioginis smurtas, yra ne mažiau opi visuomenės problema. Neigiamos jaunuolių patirtys, ypač apimančios partnerio (-ės) kontrolę, įžeidinėjimą, agresiją, seksualinį spaudimą ir prievartą gali privesti prie itin sunkių pasekmių – jos didina fizinių sužalojimų, asocialaus elgesio, nuolatinio smurto suaugusiųjų

⁵ Tikslių skaičių negalime pateikti dėl skirtingų tyrimų metodologijų bei tiriamųjų įvairovės. Įtakos sekstingo paplitimui gali turėti jaunuolių amžius (paprastai seksualinio pobūdžio vaizdus ir žinutes siunčia vyresni), lytis (vaikinai dažniau nei merginos užsiima sekstingu), kultūrinės normos (tradicinėse visuomenėse šis reiškinys yra paplitęs mažiau arba apie linkstama nutylėti), netgi technologinis šalies išsivystymas ir mobilaus telefono bei informacinių ir komunikacinių technologijų naudojimo paplitimas (Wood et al, 2015). Vėlesni tyrimai rodo, kad būtent dėl pastarosios priežasties, taip pat ir dėl kintančių kultūrinių normų sekstingo, kaip ir kibernetinio smurto bendrai, skaičiai auga (Cava et al, 2020).

⁶ Kibernetinio smurto plitimas prasidėjo tik antrajame šio amžiaus dešimtmetyje, bet jis intensyvus ir spartus. Kibernetinio smurto formų terminai taip pat keičiasi tiek dėl to, kad pačios smurto formos kinta, tiek dėl to, pradžioje naudoti terminai nėra jautrūs tokį smurtą patyrusiems asmenims. Vienas iš tokių pavyzdžių yra terminas „keršto pornografija“, kuris nerekomenduojamas dėl dvigubos tokį smurtą patyrusio(s) viktimizacijos, kuomet ne tik patiria psichologinę ir galimai ekonominę smurtą dėl paviešintų intymųjų nuotraukų ar įrašų, bet ir nuo to kaip įvardinamas patirtas smurtas, suponuojant kad nukentėjęs vertėsi pornografija. Europos lyčių lygybės instituto ataskaitoje nurodoma, kad nors terminai „pornografija be sutikimo“ ir „keršto pornografija“ vis dar naudojami, bet jie nėra tikslūs teisiškai, bei sudaro klaidingą įspūdį apie nusikaltimo aplinkybes (European Institute for Gender Equality, 2022).

santykiuose, minčių apie savižudybę riziką, ar net pačią savižudybę (Leisring et al, 2019). Net ir mažiau sunkios patirtys, pvz., elektroninis įkyrumas, perdėtas žinučių siuntimas, gandų skleidimas ir pan. gali sukelti su emocine ir psichikos sveikata susijusių sunkumų, įskaitant sumažėjusią savigarbą ir savivertę, padidėjusį savęs kaltinimą, pyktį, skausmą ir nerimą (Fernández-Fuertes et al, 2020). Neigiamos patirtys taip pat gali turėti įtakos iškreiptam suvokimui apie sveikus romantinius santykius tarp merginų ir vaikinių, taip pat jų būsimų romantinių ir intymių santykių užmezgimui ir palaikymui. (ten pat). Galiausiai, dauguma pastarųjų metų internetinio ir tiesioginio pasimatymų smurto tyrimų rodo, kad tam tikrais atvejais įsitraukimas į vienos formos smurtą didina riziką įsitraukti į kitą. Ši rizika - dvikryptė (Rodríguez-deArriba et al, 2024).

Tačiau nepaisant internetinio ir tiesioginio smurto sąsajų, esama ir tam tikrų skirtumų. Pasak J.-M. Cava ir kt. (2020), daugelis žmonių besinaudodami technologinėmis bendravimo formomis, jaučiasi mažiau suvaržyti ir gali rašyti ar sakyti tai, ko nepasakytų akis į akį. Elektroninė erdvė gali skatinti žmones elgtis skubotai, neapgalvotai, impulsyviai bei padėti išlikti visiškai anonimiškai (Statkonytė, 2023). Kibernetiniai agresoriai gali jausti, kad jų įžeidžiantis elgesys neturės jokių pasekmių arba turės mažiau jiems patiems (Felmler & Faris, 2016). Smurtauti internete gali būti tiesiog lengviau. O žala, turint omenyje kokią milžinišką auditoriją gali pasiekti kai kurios smurtinio elgesio išraiškos, gali būti daug didesnė.

Apibendrinant

Romantiniai jaunimo santykiai neabejotinai svarbūs asmenybės formavimuisi, socialinei integracijai ir saviraiškai. Tačiau nagrinėti tyrimai atskleidžia, kad jie turi ne tik teigiamas, bet ir neigiamas puses. Tyrimai patvirtina, kad romantiniuose santykiuose taikomas fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis ir kibernetinis smurtas. M. Macnab (2010), apžvelgdama smurto jaunimo romantiniuose santykiuose tyrimus pažymi, kad ši problema intensyviau pradėta tyrinėti 8-9 dešimtmečiais ir ilgą laiką buvo apsiribojama universitetų studentų populiacijos tyrimais. Mokyklose besimokančio ar nestudijuojančio jaunimo smurtinės patirtys romantiniuose santykiuose pradėtos tyrinėti vėliau. Rastų Lietuvos mokslininkų tyrimų apie smurtą jaunimo romantiniuose santykiuose respondentai taip pat yra studentai. Paauglių smurtinės patirtys apsiriboją patyčių tyrimais ir retai siejamos su romantiniais santykiais. Seksualinio smurto šio amžiaus grupės romantiniuose santykiuose problema apskritai ignoruojama. Ar tai gali būti siejama su vyraujančiu vaikų ir paauglių kaip nekaltų, seksualumu nepasižyminčių būtybių traktavimu? (Giniotaitė, 2024). S. Taylor ir kt. (2024), tirdami JAV ir Lenkijos paauglių romantinius santykius, smurtą per pasimatymus bei seksizmą paauglystėje ir svarstydami apie smurto prevencijos galimybes, taip pat pastebi, kad jei vienur pripažįstama jaunuolių teisė į švietimą, jog jie galėtų patirti sveikus ir klestinčius romantinius santykius, tai daliai lenkų religingų šeimų, ypač kaimiškose tradicinėse bendruomenėse, bet kokie svarstymai apie paauglių romantinius, juolab seksualinius, santykius ir smurtą juose gali būti jautri, tik šeimos reikalu laikoma tema.

Turint omenyje, kad smurto jaunimo romantiniuose santykiuose problema yra opi net ir ją ignoruojančiose visuomenėse, Lietuvoje būtina išplėsti šios problemos tyrimus, susitelkiant į visas smurto jaunimo romantiniuose santykiuose formas: fizinį, psichologinį, seksualinį tiesiogiai ir kibernetinėje erdvėje patiriamą smurtą. Atliekant šiuos tyrimus būtina atkreipti dėmesį į sistemines smurto visuomenėje problemas, lyčių nelygybės, seksizmo, romantinės meilės mitų ir kt. kultūrinių normų bei stereotipų įtaką smurto jaunimo romantiniuose santykiuose paplitimui bei atpažinimui.

Literatūra

- Abowitz, D. A., Knox, D., & Zusman, M. (2010). Emotional abuse among undergraduates in romantic relationships. *International Journal of Sociology of the Family*, 36(2), 117–138. <http://www.jstor.org/stable/23028825>
- Bianchi, D., Morelli, M., Nappa, M.R., Baiocco, R., & Chirumbolo, A. (2021). A bad romance: sexting motivations and teen dating violence. *J Interpers Violence*, 36(13-14), 6029-6049. doi: 10.1177/0886260518817037
- Calvete, E., Gámez-Guadix, M., & Borrajo, E. (2019). Cyberbullying in romantic relationship. cross-cultural issues. In G. W. Giumetti, & R. M. Kowalski. *Cyberbullying in schools, workplaces, and romantic relationships. The many lenses and perspectives of electronic mistreatment*. Routledge, Taylor & Francis Group
- Carstensen, G. (2016). Sexual harassment reconsidered: The forgotten grey zone. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 24(4), 267-280, doi: 10.1080/08038740.2017.1292314
- Cava, M.-J., Martínez-Ferrer, B. Buelga, & Carrascosa, L. (2020). Sexist attitudes, romantic myths, and offline dating violence as predictors of cyber dating violence perpetration in adolescents. *Computers in Human Behavior*, 111, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106449>
- Cerdán-Torregrosa, A., Nardini, K., & Vives-Cases, C. (2023). “I reject it, but that’s what normally happens”: Grey zones of gender-based violence and gender roles in young people. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(11-12), 7656-7677. <https://doi.org/10.1177/08862605221147070>
- Davies, C. T. (2023). *Understanding abuse in young people's intimate relationships: Female perspectives on power, control and gendered social norms*. Policy press scholarship online. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447362661.001.0001>, prieiga: 2024 11 13
- Eurobarometro greitoji apklausa „Lyčių stereotipai - smurtas prieš moteris“ (FL544, 2024). European Commission. Gender stereotypes – violence against women. [Flash Eurobarometer 544 \(2024\)](https://doi.org/10.2838/982236). <https://doi.org/10.2838/982236>
- European Institute for Gender Equality. (2022). *Cyber Violence against Women and Girls: Key Terms and Concepts*. <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/cyber-violence-against-women-and-girls-key-terms-and-concepts>
- Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (2014). *Smurtas prieš moteris: ES masto apklausa. Violence against women: An EU-wide survey*
- FRA, EIGE, Eurostat (2024). *EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27*, Publications Office of the European Union, Luxembourg
- Felmlee D., & Faris R. (2016) Toxic ties: Networks of friendship, dating, and cyber victimization. *Social Psychology Quarterly*, 79(3), 243–262. DOI: 10.1177/0190272516656585
- Fernández-Antelo, I., Cuadrado-Gordillo, I., Martín-Mora Parra, G. (2020). Synergy between acceptance of violence and sexist attitudes as a dating violence risk factor. *Int J Environ Res Public Health*, 17(14), 5209. doi: 10.3390/ijerph17145209.
- Fernández-Fuertes, A., Fernández-Rouco, N. Lázaro-Visa, S. & Gómez-Pérez, E. (2020). Myths about Sexual Aggression, Sexual Assertiveness and Sexual Violence in Adolescent Romantic

Relationships. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 8744. <https://doi.org/10.3390/ijerph17238744>

Fernet, M., Hébert, M., Brodeur, G., & Théorêt, V. (2021). “When you’re in a relationship, you say no, but your partner insists”: Sexual dating violence and ambiguity among girls and young women. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(19-20), 9436-9459. <https://doi.org/10.1177/0886260519867149>

Fernet, M., Hébert, M., Brodeur, G., Guyon, R., & Lapierre, A. (2023). Youth’s experiences of cyber violence in intimate relationships: A matter of love and trust. *Journal of Child Sexual Abuse*, 32(3), 296-317, DOI:10.1080/10538712.2023.2167678

Foshee, V.A, Benefield, T., Suchindran, C., Ennett, S.T., Bauman, K.E., Karriker-Jaffe, K.J., Reyes, H.L., Mathias, J. (2009). The development of four types of adolescent dating abuse and selected demographic correlates. *J Res Adolesc*, 19(3), 380-400. doi:10.1111/j.1532-7795.2009.00593.x

Francis, L., & Pearson, D. (2021). The recognition of emotional abuse: adolescents’ responses to warning signs in romantic relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(17-18), 8289-8313. <https://doi.org/10.1177/0886260519850537>

Giniotaitė, A. (2024). *Ne-nutylėtos lytiškumo ugdymo plotmės suaugusiųjų naratyvuose*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109.

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>

Hindes, S., & Fileborn, B. (2020). “Girl power gone wrong”: #MeToo, Aziz Ansari, and media reporting of (grey area) sexual violence. *Feminist Media Studies*, 20(5), 639–656. <https://doi.org/10.1080/14680777.2019.1606843>

Ybarra, M. L., & Thompson, R. E. (2018). Predicting the emergence of sexual violence in adolescence. *Prevention science*, 19(4), 403-415

Korkmaz, S. (2021). Youth intimate partner violence: barriers and bridges during the ending process. *Journal of Gender-Based Violence*, 5(2), 183-197

Leisring, P. A. (2019). Cyberbullying in Romantic Relationships. A Review of Research in the United States. In G. W. Giumetti, & R. M. Kowalski. *Cyberbullying in Schools, Workplaces, and Romantic Relationships. The Many Lenses and Perspectives of Electronic Mistreatment*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Leisring, P.A., Farrell, D.M., Scotto, D.M. (2019). Cyber abuse in romantic relationships. In: Geffner, R., White, J.W., Hamberger, L.K., Rosenbaum, A., Vaughan-Eden, V., Vieth, V.I. (Eds.) *Handbook of interpersonal violence and abuse across the lifespan*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-62122-7_164-1

Lygių galimybių plėtros centras ir Lietuvos žmogaus teisių centras (2021). *Lyčių stereotipai mokyklose*. <https://lygybe.lt/veiklos-sritys/tyrimai-lygybes-srityje/>

Lombard, N. (2015). *Young people's understandings of men's violence against women*. Ashgate Publishing

- Macnab, M. (2010). *Violence and abuse in intimate dating relationships: A study of young people's attitudes, perceptions and experiences*. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy Department of Applied Social Science University of Stirling.
<https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/2497/1/MMac%20PhDthesis%20Oct2010final.pdf>
- Marcum, C.D., Higgins, G.E. & Nicholson, J. (2017). I'm watching you: Cyberstalking behaviors of university students in romantic relationships. *Am J Crim Just*, 42, 373–388.
<https://doi.org/10.1007/s12103-016-9358-2>
- Marcum, C.D., Higgins, G. E. & Nicholson, J. (2018). Crossing boundaries online in romantic relationships: An exploratory study of the perceptions of impact on partners by cyberstalking offenders. *Deviant Behavior*, 39(6), 716-731. DOI:10.1080/01639625.2017.1304801
- Martínez Soto, A., Lopez-del Burgo, C., Albertos, A., & Ibabe, I. (2024). Cyber dating abuse in adolescents: Myths of romantic love, sexting practices and bullying. *Computers in Human Behavior*, 150,108001,<https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.108001>.
- Niolon, P. H., Vivolo-Kantor, A. M., Tracy, A. J., Latzman, N. E., Little, T. D., DeGue, S., & Tharp, A. T. (2019). An RCT of dating matters: Effects on teen dating violence and relationship behaviors. *American journal of preventive medicine*, 57(1), 13-23.
- Panomariovaitė, G. and Zokaitė, J. (2021). Kibernetinis persekiojimas (cyberstalking): viktimizacijos ypatumai ir teisinio reagavimo galimybės. *Vilnius University Open Series*, 235–257. [doi:10.15388/TMP.2021.13](https://doi.org/10.15388/TMP.2021.13).
- Piolanti, A., & Foran, H. M. (2022). Psychological violence in dating relationships among adolescents: A systematic review and meta-analysis of prevention programs. *Preventive medicine*, 159, 107053.
- Ramírez-Carrasco, D., Ferrer-Urbina, R., & Ponce-Correa, F. (2023). Jealousy, sexism, and romantic love myths: the role of beliefs in online dating violence. *Front. Psychol.*, 14, 1212737. [doi: 10.3389/fpsyg.2023.1212737](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1212737)
- Reiss, D.M., Curbow, B.A. & Wang, M.Q. (2022). Young adults' perceptions of intimate partner cyberstalking: Behaviors, severity, and associations with depressive symptoms and social isolation. *Sexuality & Culture*, 26, 176–203. <https://doi.org/10.1007/s12119-021-09885-y>
- Rodríguez-deArriba, M. L., Santos, C., Cunha, O., Sánchez-Jiménez, V., & Caridade, S. (2024). Relationship between cyber and in-person dating abuse: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 77, Article 101943. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2024.101943>
- Rodríguez-Castro, Y., Lameiras-Fernández, M., Carrera-Fernández, M.-V., & Vallejo-Medina, P. (2013). The reliability and validity of the myths scale toward love: Adolescents' beliefs. *International Journal of Social Psychology*, 28(2), 157–168.
<https://doi.org/10.1174/021347413806196708>
- Rodríguez-Domínguez, C., Durán Segura, M., and Martínez-Pecino, R. (2018). Cyber aggressors in dating relationships and its relation with psychological violence, sexism and jealousy. *Health Addict. / Salud Droq.* 18, 17–27. [doi: 10.21134/haaj.v18i1.329](https://doi.org/10.21134/haaj.v18i1.329)
- Rodríguez-Domínguez, C., Pérez-Moreno, P. J., & Durán, M. (2020). Cyber dating violence: A review of its research methodology. *Anales de psicología / Annals of psychology*, 36(2), 200-209, <https://doi.org/10.6018/analesps.370451>

Rubio-Garay, F., López-González, M. A., Carrasco, M. Á., & Amor, P. J. (2017). The prevalence of dating violence: A systematic review. *Papeles del Psicólogo*, 38(2), 135-147.

Korkmaz, S., Överlien, C., & Lagerlöf, H. (2022). Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*, 12(4), 536-551

Statkonytė, I. (2023). *Studentų elektroninio persekiojimo suvokimo, pasimatymų smurto ir tamsiosios triados sąsajos*. Magistro darbas. Vilniaus Universitetas

Taquette, S. R., & Monteiro, D. L. M. (2019). Causes and consequences of adolescent dating violence: A systematic review. *Journal of injury and violence research*, 11(2), 137

Taylor, S., Kosakowska-Berezecka, N., de Guzman, M.R.T., Xia, Y.R., Padasas, I., Esterach, J. (2024). Romantic relationships, dating violence, and sexism during adolescence: A cross-cultural case study of Poland and the United States. In: Xia, Y.R., de Guzman, M.R.T., Esteinou, R., Hollist, C.S. (Eds). *Global perspectives on adolescents and their families. International and cultural psychology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-49230-3_12

Temple, J. R., Choi, H. J., Elmquist, J., Hecht, M., Miller-Day, M., Stuart, G. L., & Wolford-Clevenger, C. (2016). Psychological abuse, mental health, and acceptance of dating violence among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 59(2), 197-202

Torp Løkkeberg, S., Ihlebæk, C., Brottveit, G., Del Busso, L. (2024). Digital violence and abuse: A scoping review of adverse experiences within adolescent intimate partner relationships. *Trauma Violence Abuse*, 25(3), 1954-1965. doi: 10.1177/15248380231201816

Van Ouytsel, J., Punyanunt-Carter, N.M., Walrave, M., Ponnet, K. (2020). Sexting within young adults' dating and romantic relationships. *Curr Opin Psychol.*, 36, 55-59. doi: 10.1016/j.copsyc.2020.04.007.

Vareikienė, I., Civinskas, R., & Tamutienė, I. (2015). Patyčių dėl įvairių tapatybės aspektų paplitimas Lietuvos mokyklose. Tyrimo ataskaita. <http://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/patyciu-del-ivairiu-tapatybes-aspektu-paplitimas-lietuvos-mokyklose.pdf>

Wincentak, K., Connolly, J., & Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence*, 7(2), 224–241. <https://doi.org/10.1037/a0040194>

World Health Organization, 2021. *Violence against women prevalence estimates*, 2018

Wood, M., Barter, C., Stanley, N., Aghtaie, N., & Larkins, C. (2015). Images across Europe: the sending and receiving of sexual images and associations with interpersonal violence in young people's relationships. *Children and Youth Services Review*, 59, 149-160. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.11.005>